

KATJA HOYER

Dincolo de Zid

GERMANIA DE EST, 1949–1990

Traducere din limba engleză de
SMARANDA CÂMPEANU

TREI

CUPRINS

Prefață / 15

1. Blocat undeva între Hitler și Stalin (1918–1945) / 23

2. Ridicăta din ruine (1945–1949) / 51

3. Chinurile facerii (1949–1952) / 86

4. Construirea socialismului (1952–1961) / 131

5. Cărămidă cu cărămidă (1961–1965) / 177

6. Cealaltă Germanie (1965–1971) / 214

7. Miracole planificate (1971–1975) / 249

8. Prieteni și dușmani (1976–1981) / 284

9. O lipsă de griji existențiale (1981–1986) / 327

10. Totul își urmează cursul socialist (1987–1990) / 369

Epilog: Unitate / 411

Listă de ilustrații / 418

Note / 420

Bibliografie / 428

Mulumiri / 444

Indice / 447

Editori:

SILVIU DRAGOMIR

MAGDALENA MĂRCULESCU

VASILE DEM. ZAMFIRESCU

Redactor:

ILIEȘ CÂMPEANU

Director producție:

CRISTIAN CLAUDIU COBAN

Dtp:

GABRIELA ANGHEL

Corectură:

LORINA CHIȚAN

OANA APOSTOLESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HOYER, KATJA

Dincolo de zid : Germania de Est, 1949-1990 / Katja Hoyer ; trad. din lb. engleză de Smaranda Câmpeanu. - București : Editura Trei, 2025

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-40-2391-9

I. Câmpeanu, Smaranda (trad.)

32

94

Titlul original: *BEYOND THE WALL: East Germany 1949–1990*

Autor: Katja Hoyer

Copyright © Katja Hoyer 2023

First published as BEYOND THE WALL in 2023 by Allen Lane, an imprint of Penguin Press. Penguin Press is part of the Penguin Random House group of companies.

Copyright © Editura Trei, 2025
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeu 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

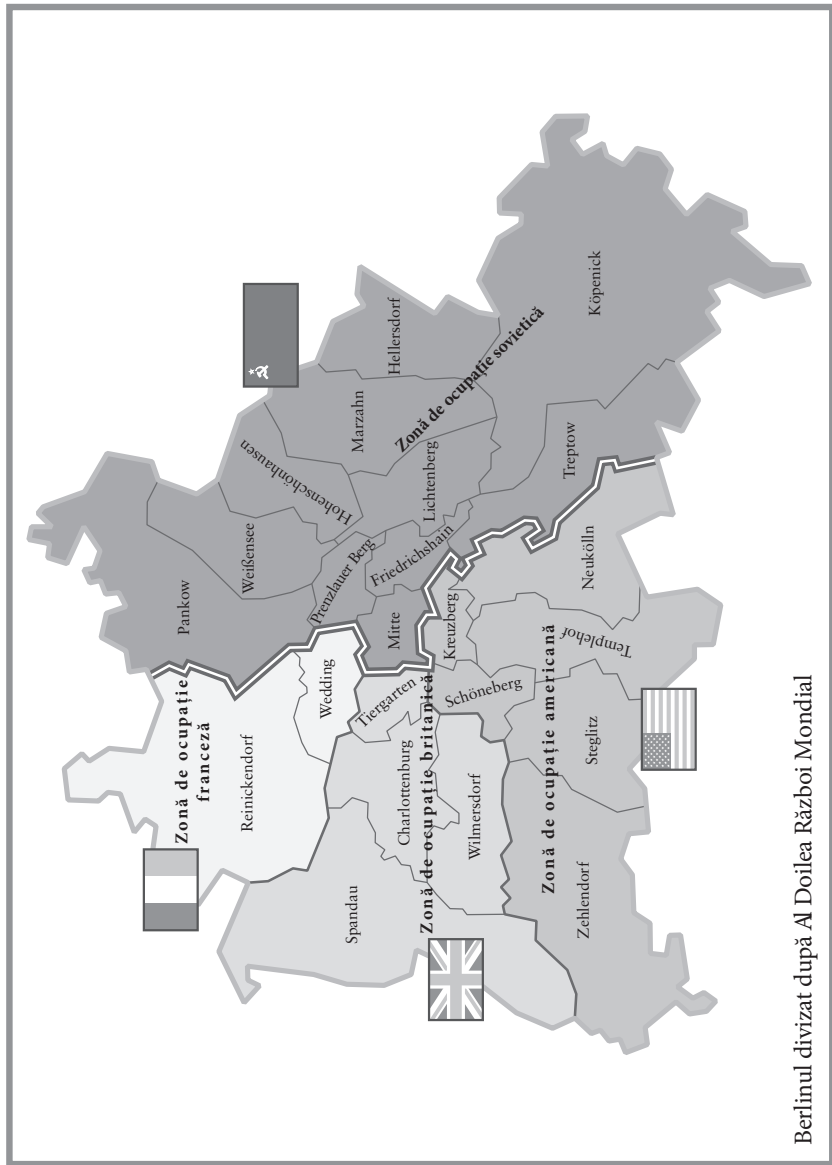
Germania divizată împărțită în landuri

În 1952, s-a renunțat la împărțirea RDG în cinci landuri, dar, pentru consecvență și claritate, numele acestor regiuni vor fi folosite în această carte pentru a desemna respectivele teritorii pe care le acoperă.

0 100 km

Berlinul divizat după Al Doilea Război Mondial

PREFAȚĂ

Halle, Saxonia-Anhalt, 3 octombrie 2021. O femeie în vârstă de șaiszeci și patru de ani, îmbrăcată într-un sacou de culoare crem și pantaloni negri, a urcat pe scenă. Probabil cea mai puternică femeie de pe planetă, se distingea pe dată prin imaginea ei. Pantalonii de costum, părul blond și tunsoarea bob, atitudinea pragmatică deveniseră emblematice. Când s-a așezat la locul ei, între steagul Germaniei și cel al Uniunii Europene, o bună parte a publicului a simțit că asista la un eveniment istoric. După șaisprezece ani la conducerea celei mai mari democrații din Europa, cancelarul german în funcție, Angela Merkel, sosise să vorbească despre unitate națională.

3 octombrie este cel mai apropiat lucru pe care îl are Germania de o zi națională. Cunoscută sub numele de Ziua Unității Germane, această dată marchează aniversarea reunificării țării, în 1990, după patruzeci și unu de ani în care au existat două state germane distincte: Republica Federală a Germaniei (RFG) în vest și Republica Democrată Germană (RDG) în est. De atunci trecuseră fix treizeci și unu de ani, nu îndeajuns pentru a îngropa în adâncurile istoriei epoca diviziunii germane. Din contră. Reunificarea, și-a început cancelarul german în funcție discursul ei, era un eveniment pe care „majoritatea l-am experimentat conștient și care ne-a schimbat viețile”¹.

Anul 1990 a fost un moment de cumpănă nu doar pentru națiune, dar și pentru Merkel personal. A marcat începutul năvalnicei ei ascensiuni înspre culmile politicii germane. În 1954, pe când avea doar trei luni de viață, tatăl ei a mutat întreaga familie Merkel din Germania de Vest în Est. Angela Merkel avea să-și petreacă primii treizeci și cinci de ani de viață la est de linia de demarcație din interiorul Germaniei. În această perioadă, ea s-a maturizat și s-a dezvoltat, transformându-se dintr-o fiică de pastor într-un om de știință încrezător în sine, la fel de mult ca în cele trei decenii care s-au scurs din 1990 până în prezent.

Îndelungata carieră a Angelei Merkel în fruntea politicii germane este o dovadă a nenumăratelor succese ale reunificării. În momentul în care statul est-german care îi fusese cămin s-a dezintegrat brusc, devenind parte din sistemul vest-german căruia i se opusese atât de mult timp, Merkel a fugit mâncând pământul, fără să se uite în urmă. Sau cel puțin fără să facă acest lucru în public. A înțeles că, pe hârtie, proveniența ei est-germană era un atu politic într-o țară care dorea să demonstreze că era acum o națiune unificată. În realitate însă, acest lucru era valabil doar pentru proveniența, nu și pentru identitatea ei. Sistemul nu își dorea să i se amintească în mod constant că dărâmarea zidului din mințile est- și vest-germanilor avea să dureze mult mai mult decât distrugerea celui fizic.

În rarele ocazii în care a dezvăluit detalii despre viața ei în RDG, Merkel s-a lovit de ostilitate în cercurile de putere, în mare parte încă dominate de foști vest-germani. În 1991, când a spus că, pentru teza sa de doctorat din 1978, i se ceruse să scrie un eseu intitulat „Ce este modul de viață socialist?“, jurnaliștii au mutat munții, încercând să găsească respectiva lucrare. „Cine știe ce scandal sperau să scoată la iveală“, a reflectat mai târziu Merkel.² Asemenea lucrări politice făceau parte integrantă din viața universitară din RDG și erau văzute ca o corvoadă de foarte multe persoane, inclusiv de Merkel, care a primit singura ei notă proastă dintr-o serie altfel remarcabilă de realizări academice fix pentru acest eseu. Așa cum s-a întâmplat cu multe alte aspecte ale vieții est-germane, acest episod a arătat că „este evident incredibil de dificil să înțelegi și să îi faci pe alții să înțeleagă cum am trăit atunci“, după cum a remarcat Merkel la scurt timp după ce a devenit cancelar în 2005.³

Deși Merkel se resemnase în fața ideii de a-și ține trecutul est-german secret, acesta a rămas o parte din ea, una de care nu se putea dezice. În octombrie 2021, știind că urma să se retragă din viața politică, s-a folosit de prilejul oferit de ultima Zi a Unității Germane la care a luat parte în calitate de cancelar pentru a vorbi despre felul în care au fost tratate poveștile de viață est-germane, asemenea celei trăite de ea, ca niște schelete din dulapul națiunii. Un articol publicat de Konrad-Adenauer Stiftung, o fundație apropiată propriului partid politic al lui Merkel, îi laudase adaptabilitatea politică în lumina a ceea ce ei au numit „balastul biografiei ei est-germane“⁴. Această formulă nefericită a deranjat-o evident pe Merkel. „Balast?“⁵, s-a răstit ea la auzul descrierii primei părți a vieții sale. „O încărcătură inutilă care poate fi pur și simplu dată la o parte?“⁵ În

cadrul acestui moment neobișnuit de personal, a subliniat ea, nu vorbea în calitate de cancelar, de „cetățean din est, unul dintre cei peste 16 milioane de oameni care au trăit o viață în RDG și care se lovesc iar și iar de asemenea prejudecăți... de parcă viața de dinaintea reunificării germane nu ar fi contat cu adevărat... indiferent de experiențele avute, fie ele bune sau rele“⁶.

Frustrarea lui Merkel față de modul în care încă este ignorată și considerată irelevantă perioada tinereții ei est-germane este împărtășită de foarte mulți dintre foștii ei concetățeni din RDG. Sondaje realizate din 1990 încoace demonstrează că majoritatea est-germanilor au în continuare impresia că sunt tratați ca „niște cetățeni de mâna a doua“ în țara reunificată. Două treimi se simt la fel și astăzi.⁷ Foarte mulți dintre ei au experimentat, explicit sau implicit, presiunea de a se debarasa de „balastul“ est-german și de a se ajusta lin unei culturi care le era străină. Chiar și lui Merkel, care s-a adaptat cu mare succes la lumea de după reunificare, urcând pe o scară politică extrem de abruptă, până în vârful ierarhiei, încă i se reamintea de către presă că uneori „reieșea“ că „nu era o persoană neaoșă din Germania Federală sau din Europa“⁸ — de parcă nu ar fi fost „nativă“, ca și cum nu ar fi fost un cetățean „original“ al țării la conducerea căreia fusese aleasă. După șaisprezece ani petrecuți în cea mai înaltă funcție politică din țară, această femeie est-germană tot mai trebuia să-și dovedească loialitatea, lepădându-se de tot ce trăise înainte de reunificare.

Pe același model prin care est-germanilor obișnuiți li se cere să reducă pe cât de mult posibil moștenirea trecutului lor pre-1990, nașterea germană per ansamblu pare extrem de stânjenită de capitolul RDG din istoria ei. Din mai multe puncte de vedere, procesul de a elimina RDG din firul narativ național a început chiar înaintea dizolvării finale a republicii. În 1989, după căderea Zidului Berlinului, fostul cancelar vest-german Willy Brandt a rostit faimoasele cuvinte: „Acum, ceea ce este merit să fie împreună va crește împreună.“ Pentru mulți germani, Estul și Vestul, împărțirea țării lor, care păruse un fapt de viață în timpul Războiului Rece, părea acum o realitate nefirească, un produs al celui de Al Doilea Război Mondial și poate și o pedeapsă impusă pentru rolul jucat în acesta. Oare nu făcuse Germania îndeajuns de multe până în 1990 pentru a depăși acest capitol întunecat al trecutului ei? Nu merita ea oare un nou început, în care să nu i se reamintească veșnic de acest trecut? Cuvintele folosite de Francis Fukuyama pentru a descrie sfârșitul

Războiului Rece, respectiv „sfârșitul istoriei“, păreau a se potrivi perfect în cazul Germaniei. Națiunea își dorea, de fapt avea nevoie să vadă reunificarea ca un final fericit care încheia tumultuosul secol XX. A recunoaște impactul continuu al deceniilor de diviziune germană ca fiind orice altceva în afară de istorie îndepărtată distruge această iluzie liniștitoare. Dacă RDG trebuie să rămână în vreun fel în amintirea oamenilor, atunci avea să intre în istorie ca una dintre dictaturile Germaniei — la fel de izolată, de sinistrală și de iremediabilă ca nazismul.

Era de asemenea exclus să tragem linie sub ambele state germane și să vedem anul 1990 ca fiind un nou început pentru toți germanii. Germania de Vest ajunsese să îndrăgească mult prea mult ideea anului 1945 văzut ca „ora zero“, punctul din care se ridicau bobocii firavi ai democrației din cenușa celui de Al Doilea Război Mondial. Indiferent de problemele pe care le-ar fi avut Republica Federală în fașă, prosperitatea și stabilitatea aduse de aceasta erau ca o pătură care conferea alinare unei populații care, din 1914, nu cunoscuse nimic altceva în afară de tulburări. Iată, aici era Germania de care puteai fi mândru. Germania de Vest a fost declarată stat succesori, iar Germania de Est, anomalia. Prin urmare, reunificarea din 1990 a părut a fi satisfacătorul sfârșit al unei separări forțate. Și fix asta a fost pentru mulți est-germani. În 1989 și în 1990, multe persoane au votat pentru dizolvarea țării lor, în teorie și deopotrivă în practică.

Reunificarea consensuală nu înseamnă că viața în Germania de Est merită a fi dată uitării sau arhivată într-un dosar, ca o bucată irelevantă de istorie. Succesele și eșecurile RDG ca experiment politic, social și economic și-au lăsat amprenta asupra foștilor ei cetățeni, care le-au purtat mai departe cu ei — și nu doar ca pe un simplu „balast“. Milioane de germani în viață și astăzi nu pot și nici nu vor să nege că au trăit cândva în RDG. Deși lumea care i-a modelat a căzut odată cu Zidul Berlinului în 1989, viețile, experiențele și amintirile lor nu au fost șterse odată cu ea. Cea mai mare parte a lumii occidentale a înțeles însă acest moment ca fiind o înfrângere cât se poate de clară a RDG în Războiul Rece, o înfrângere care anula din punct de vedere moral tot ce reprezenta. Pe 3 octombrie 1990, când Republica Democrată Germană a dispărut literalmente peste noapte, RDG a pierdut dreptul de a-și scrie propria istorie. În schimb, RDG a *devenit* istorie. Iar istoria este scrisă de învingători — Germania de Est nu face excepție de la această regulă.

O bună parte a Vestului se străduiește să înțeleagă de ce ar dori cineva să-și amintească viața trăită în spatele Cortinei de Fier. Victoria

în Războiul Rece pare a fi arătat că modelele alternative de viață sunt greșite. Dacă societatea occidentală de consum și valorile liberale capătă culori vii în amintirea oamenilor, RDG este prezentată ca o pată amorfă, gri, monotona — o lume fără individualitate, fără influență sau înțeles. În imaginația occidentală, est-germanii au irosit patruzeci și unu de ani într-o colonie rusească fortificată, controlată de Ministerul Securității Statului, mai cunoscut sub numele de Stasi. Ce merită să-ți amintești din asta?

Reducerea importanței RDG și transformarea ei într-o notă de subsol din istoria Germaniei, o notă care mai bine ar fi dată uitării, nu corespund istoriei. Statul est-german a rezistat mai bine de patruzeci de ani, deci mai mult decât au durat Primul Război Mondial, Republica de la Weimar și Germania nazistă laolaltă. RDG nu a fost niciodată acea țară statică, pierdută undeva între 1949 și 1989. Aceste decenii au fost martorele unor schimbări extraordinare. Este adevărat că o bună parte a traiectoriei RDG a fost modelată de oameni și de evenimente care s-au format nu doar pe parcursul deceniilor de dinaintea construcției Zidului, în 1961, ci și în anii ce au precedat însăși înființarea țării. Germania se aflase într-o stare aproape neîntreruptă de revoltă încă din 1914, iar consecințele economice, politice, sociale și psihologice ale tumultuoasei prime jumătăți a secolului XX nu au dispărut brusc odată cu înființarea RDG.

Această carte plasează originile Republicii Democratice Germane dincolo de anul înființării ei cu scopul de a oferi contextul necesar împrejurărilor în care a luat naștere această țară în 1949. Eu subliniez evoluțiile ce au urmat pe parcursul celor patru decenii, în loc să le tratez ca un întreg static. În anii 1950, republica în fașă își dedica aproape toată atenția stabilizării fundațiilor sale economice și politice. A făcut acest lucru atât cu, cât și peste capetele cetățenilor ei, rezultatul fiind un deceniu caracterizat de o atitudine pozitivă și ambițioasă, dar și de izbucniri violente de nemulțumire.

La momentul construcției Zidului Berlinului, în 1961, când s-a pus forțat stop exodului forței calificate de muncă spre Germania de Vest, RDG părea să se fi stabilizat. Proiecte ambițioase de construcție precum noua arhitectură a Alexanderplatz din Berlin, cu emblematicul său turn de televiziune, s-au îmbinat cu nebuna cursă spațială și cu inovațiile în tehnologie pentru a da naștere unei reale idei de progres și de identitate națională. Foarte mulți est-germani erau mândri de

realizările lor căci mobilitatea socială oferea oportunități fără precedent pentru clasa muncitoare.

Roadele muncii lor au creat cele mai înalte standarde de trai din lumea comunistă a anilor 1970, iar RDG și-a făcut apariția pe scena mondială, devenind membră a Națiunilor Unite și fiind recunoscută de nenumărate țări din întreaga lume. Produsele est-germane erau exportate până departe în Marea Britanie și în Statele Unite. Dar crizele petroliere ale deceniului au scos în evidență vulnerabilitățile inerente ale RDG și dependența de Uniunea Sovietică (URSS). În momentul în care Moscova a refuzat să-și mai îndeplinească promisiunea de a livra petrol și gaze naturale, Germania de Est nu a mai putut să susțină acel standard de trai cu care își obișnuise populația fără să falimenteze pe parcursul acestui proces.

Regimul îmbătrânit începea să piardă legătura cu poporul și să rămână fără idei. La mijlocul anilor 1980, sistemul se calcifiașe, rămânând la bază inflexibil și casant, având nevoie acută de reformă. Și când a devenit evident că acest lucru nu avea să se întâmple, însuși poporul est-german a preluat inițiativa de a introduce schimbarea. Diverse etape de deschidere către Vest au alternat în mișcări de flux și de reflux pe parcursul fiecărui deceniu cu momente de retragere în sine însăși, iar experiențele est-germanilor, bune și rele, au fost modelate de aceste valuri complexe ale istoriei.

Stasi a privit și adesea s-a amestecat în viețile oamenilor în fiecare etapă a istoriei RDG, însă locuitorii Germaniei de Est nu au devenit din acest motiv pasivi. Pe același model, statul însuși, deși dependent de bunăvoința Moscovei, nu a fost niciodată un satelit sovietic pasiv. Est-germanii au trăit și au modelat un experiment german distinct care s-a întins pe cea mai mare parte a celei de a doua jumătăți a secolului XX. Puternicele sale ramificații politice, economice și culturale merită o istorie care să o trateze drept ceva mai mult decât un „Stasiland“ înconjurat de ziduri și să-i ofere locul cuvenit în istoria Germaniei.

Bazându-se pe interviuri, scrisori și arhive, această carte lasă loc unei palete întregi de voci est-germane. Poveștile lor de viață fac parte integrantă din relatarea mea despre statul pe care l-au modelat și de care au fost modelați. Printre persoanele intervievate pentru realizarea acestei cărți s-au numărat politicieni ca Egon Krenz, unul dintre ultimii lideri ai RDG, și oameni de divertisment, precum cântărețul de muzică pop Frank Schöbel. Majoritatea sunt cei care au asigurat buna funcționare